

## ISLOMGACHA BO'LGAN TURKIY ADABIYOT

**Qo'ldosheva Sevinch Davron qizi**

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Pedagogika va ijtimoiy gumanitar fanlar kafedrası

Filologiya va tillarni o'qitish: o'zbek tili yo'nalishi 3/24-guruh 1-kurs talabasi.

**Norqulova Shahnoza**

Ilmiy rahbar.

e-mail: [sevinchqoldosheva0612@gmail.com](mailto:sevinchqoldosheva0612@gmail.com)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15390515>

**Annotatsiya.** Ushbu maqola islomgacha bo'lgan davrda turkiy xalqlar orasida shakllangan adabiy an'analar, ularning asosiy xususiyatlari, janrlari va namunalari haqida ma'lumot beradi. Bu davr adabiyoti asosan og'zaki ijod shaklida rivojlangan bo'lib, qo'shiqlar, afsonalar, rivoyatlar, dostonlar va marosim qo'shiqlaridan iborat. Mazkur maqola qadimgi turkiy yodgorliklar, ularning madaniy va tarixiy ahamiyatini yoritishga qaratilgan.

**Kalit so'zlar:** Islomgacha adabiyot, turkiy xalqlar, qadimgi yozuvlar, Orxon-Enasoy yodgorliklari, og'zaki ijod, qahramonlik dostonlari, milliy meros.

**Аннотация.** Данная статья посвящена литературным традициям тюркских народов доисламского периода, их основным особенностям и примерам. Литература того времени в основном развивалась в устной форме, включающей песни, легенды, предания, эпосы и обрядовые песни. Статья также раскрывает культурное и историческое значение древнетюркских памятников.

**Ключевые:** Доисламская литература, тюркские народы, древние письменные памятники, Орхон-Енисейские надписи, устное творчество, героические эпосы, национальное наследие.

**Abstract.** This article discusses the literary traditions of Turkic peoples before the Islamic period, their main characteristics, and examples. The literature of that time primarily developed in oral form, including songs, legends, tales, epics, and ceremonial songs. The article also highlights the cultural and historical significance of ancient Turkic monuments.

**Keywords:** Pre-Islamic literature, Turkic peoples, ancient inscriptions, Orkhon-Enisei monuments, oral creativity, heroic epics, national heritage.

Islomgacha bo'lgan turkiy adabiyot turkiy xalqlarning boy ma'naviy merosining asosini tashkil etadi. Bu davr adabiyoti asosan og'zaki ijod shaklida rivojlangan bo'lib, qo'shiqlar, afsonalar, rivoyatlar, dostonlar va marosim qo'shiqlaridan iborat bo'lgan.

Bu adabiyotning asosiy xususiyatlari xalqning tarixiy tajribasi, urf-odatlar, tabiatga bo'lgan ehtiromi va qahramonlik ruhiyatini o'zida aks ettiradi.

### **Asosiy manbalar va yodgorliklar**

Islomgacha bo'lgan turkiy adabiyotning eng muhim manbalari orasida quyidagilar ajralib turadi:

Orxon-Enasoy yodgorliklari - Bu yodgorliklar turkiy xalqlar tarixidagi ilk yozma yodgorliklardan bo'lib, ular Qirg'iziston va Mo'g'uliston hududlarida topilgan.

Ular o'z ichiga xoqonlar, xalqning jasorati va ularning kurashlari haqidagi ma'lumotlarni oladi.

Ushbu bitiklar 8-asrga taalluqli bo'lib, turkiy xalqlarning davlat tuzumi, madaniyati va urf-odatlarini haqida qimmatli ma'lumotlar beradi.

Yusuf Balasag'unij va uning 'Qutadg'u bilig' asari - Bu asar 11-asrda yozilgan bo'lib, unda davlat boshqaruvi, adolat va dono rahbarlik haqida pand-nasihatlar berilgan.

Asar qadimgi turkiy falsafiy va axloqiy tushunchalarni aks ettiradi.

Dostonlar - 'Alpomish', 'Go'ro'g'li', 'Manas' kabi dostonlar islomgacha bo'lgan turkiy adabiyotning eng yorqin namunalaridan hisoblanadi.

Ular qahramonlik, sevgi, vatanparvarlik va ajdodlarga sadoqat kabi mavzularni o'z ichiga oladi.

#### **“O`rxun-Enasoy “yodgorliklari**

8-asrga taalluqli bo'lgan Orxon-Enasoy yodgorliklari turkiy xalqlarning ilk yozma yodgorliklaridan biridir. Bu yodgorliklar Mo'g'uliston hududida topilgan bo'lib, ular turkiy xalqlarning davlat tuzumi, madaniyati va urf-odatlarini haqida qimmatli ma'lumotlar beradi.

#### **“Qutadg`u Blig”**

11-asrda Yusuf Balasag'unij tomonidan yozilgan "Qutadg'u Bilig" asari davlat boshqaruvi, adolat va dono rahbarlik haqida pand-nasihatlar beradi. Asar qadimgi turkiy falsafiy va axloqiy tushunchalarni aks ettiradi.

#### **“Devonu lug`otit turk”**

Mahmud Koshg'ariy tomonidan yozilgan bu asar turkiy tillarning lug'atini tuzish va ularning madaniyatini o'rganishga qaratilgan.

Bu asar turkiy xalqlarning til va madaniyatini o'rganishda muhim manba hisoblanadi.

#### **“Dede Korkut” kitobi**

O'g'uz turklarining og'zaki an'alariga asoslangan bu epik asar 14-15-asrlarda yozma shaklga keltirilgan bo'lib, unda qahramonlik, vatanparvarlik va ajdodlarga sadoqat kabi mavzular yoritilgan.

#### **Janr va shakllar**

Bu davr adabiyotida quyidagi janrlar keng tarqalgan edi:

- 1.Qo'shiqlar - Marosim, jang, sevgi va mehnat qo'shiqlari.
- 2.Afsonalar va rivoyatlar - Ajdodlar haqidagi afsonalar, tabiat hodisalari va urf-odatlarini tushuntiruvchi hikoyalar.
- 3.Maqollar va topishmoqlar - Qisqa, lekin mazmunli iboralar orqali xalq donoligini ifoda etgan.

#### **Madaniy va tarixiy ahamiyati:**

Islomgacha bo'lgan turkiy adabiyot faqat badiiy ijodning emas, balki xalqning ma'naviy va madaniy qadriyatlarining aksidir.

U milliy o'zlikni anglash, ajdodlarning jasorati va merosini tushunish, shuningdek, turkiy xalqlar o'rtasidagi birdamlikni mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega.

#### REFERENCES

1. Yusuf Balasag'unliy. Qutadg'u Bilig.
2. Orxon-Enasoy bitiklari.
3. O'zbek adabiyoti tarixi (O'zbekiston milliy ensiklopediyasi).
4. Bartold V.V. Turkiy xalqlar tarixi.
5. H. Doniyorov. Qadimgi turkiy adabiyot.